

مضی

İsim: Hafid Efendi	
Yeni Kayıt No	
Eski Kayıt No	150

رسالہ مسائل مختلفہ بین الاشعری و ماتریدیہ
بقوہ خلیل شاہ

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله رب العالمين
والصلاة والسلام على
سيدنا محمد وآله الطيبين
الطاهرين

هدایا و نفوس و صمیمی کس
حضر محمد عبدالرحمن
سروطه و اما عصر
محمد عبدالوهاب

$\frac{2}{10}$

70

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
الحمد لله الذي سلك بنا سبل التحقيق
والصلوة والسلام على سيدنا محمد الذي
اوضح لنا مناهج التوفيق وعلى آله الهادين
واصحابه الذين بناوا قواعد الدين **فيقول**
المعبد الفقير الى عفوريته الجواد چورليل
الحاج خليل المحافظ ببلغراد **معلوم** اولسؤكه
قواعد عقائد اهل السنة ده امامين
معتدين ومقتدای اهل السنة اولان
امام ابو منصور ماتريدي وامام ابو الحسن
الاشعري حضراتي بينلرند عقايد ده
برقاج مسئله ده اختلاف لفظي واقع اولوب

بعض مسائل اختلافيه در ديوبرجله جمع
ايشلردر لكن زاعلي حقيقه ديوقسه
لفظي در تفصيل بيان وبينلر توفيقه
تعرض اولميوب حتى مرحوم داود افنديك
معلومات اسيله مستمي اولان مجموعده
مرتبا برقاج مسائل تحريروالمنغله
بوفقيه تعاريفت قول ونظره بناء توفيقه
اولنان تناقضي دفع وحسبه لله تعالى
وطلبا الشفاعة رسول الله صلى الله
تعالى عليه وسلم بحسب الطائفة
والاه مكان بينلر توفيقه شروح
ايلدم نظرايدن اخواندن وجا
اولنوركه عين انصاف ايله نظرايدوب
شيم انساندن اولان سهو وخطا
برله برلشنه ده قصور اولنديسه بعد

الامعان تصحيح بيوده لر **فاقول** وبالله
التوفيق فاضل مذکور معلوم مانند مسائل
اختلافیه فی بومنوال اوزره ذکر اید و بسبب
دیدنی که **معلوم** اوله که ماتریدی ایله اشعریه
نزاع ایلد کله ی مسائل کلامیه نیک بریسی
تکوین در که ماتریدی به کوره مبدأ ایجاد در
وصفت حقیقه در یعنی خارج دیدنی
صفات یکی بالفعل موجوده در **والله**
عظیم الشانک ذاتیه حقیقه قائمه در
واشعری به کوره نفس ایجاد در وصف
اعتباریه در یعنی عقل عندن معتبره در
والله عظیم الشانک ذاتیه اعتباراً قائمه در
وبریسیه **سمع** ایله **بصر** صفتلریدر که
ماتریدی به کوره علمدن متمیزاً صفات
حقیقتان در لر واشعری به کوره علمده

التکوین

سمع بصر

مندرجانده

مندرجانده لر **سمع** مسموعاته و بصر مبصراته
علمدن عبارتدر لر و بریسیه صفت نفسیه
اولان **وجود** در که ماتریدی به کوره واجبک
اوزرینه زائد بر صفت اعتباریه در واشعری
کوره واجبک عینی و بلکه ممکنک بیه
عینی در زیر اشعری به کوره وجود اشترک
لفظی ایله مشترک در و بریسیه **صفات**
ذاتیه در که ماتریدی به کوره ذاتک غیریدر
ولکن اصلاً ذاندن منفک اولماز واشعری
کوره لا عین ولا غیر در و بریسیه **افعال**
الله در که ماتریدی به کوره معلل بالاعراض
یعنی بمصالح العباد تفضلاً و کرماد در
واشعری به کوره معلل بمصالح العباد
دکله در و بریسیه **احکام** **الله** در که
ماتریدی به کوره جمله سی عقلیه در

وجود

صفات ذاتیه

افعال الله

احکام الله

یعنی آنکه ذات دارند و یا خود صفا دارند
حسنی و یا قبحی اقتضا ایدیحی شیلر عقل
ادراک اولهحق شانلرندند بدآمه
و یا کسباً لکن جمله سنده حاکم شرع در
عقل و کلام معترله اوپله زعم
ایتدیلر و اشعری به کوره جمله شی شریع
و آنکه ذات دارند و یا خود صفا دارند حسنی
و یا قبحی اقتضا ایدیحی شیلر یوقدر بلاک
امریله حسن و نهی ایله قبیح اولدیلر
و بریسیده **اختیار جزئی** در که ماتریدیه به
کوره امور اعتباریه دند در زیر نفوس
ناطقه نك مثلاً میول قویه و توجه ناملرندند
و موجود ایله معدومك بیننده واسطه در
اصلاً تخلف ایتمك شانندن و کلام
و عباد آنحق آند مختار در و اشعری به

اختیار جزئی

کون

کوره امور موجوده حقیقیه دند در و الله
عظیم الشان آنکه دخی خالقیدر افعالک
خالق اولدیحی کی و آنلار آنحق جبر متوسطه
قالدیلر و بریسیده **اعراض** مسئله سید
که ماتریدیه به کوره اعراض یکی قسمدر
قان در الوان کی و غیر قان در اصوات
کی و اشعری به کون آنحق بر قسمدر
غیر قان در و بریسیده شافع جلاله
قدون کسینه در که ماتریدیه به کون حکما
مسلماندر اگر که کفر سوبلیدی ایسه
یا کفر اعتقاد ایتدیسسه و اهل جنتدند
و اگر کفر اعتقاد ایتدیسسه کافر در
و اهل جهنمدند و اشعری به کون
ایکی حاله معدود در و اهل جنتدند
و بریسیده حده استحقاق در که

اعراض

ماتریدیه کوره عبده فاعل مخار اولد یغند
 حمله فی الجمله مستحقدر بالجمله
 مستحق انحق الله تعالی در فعلی خالق
 اولد یغندن و اشعری به کوره عبده
 فاعل مجبر اوله اصله استحقاقی یوقدر
 و بریسیده سعادت و شقاوتدر ماتریدیه
 کوره سعید شقی و شقی سعید اولور
 اشعری به کوره سعید شقی و شقی سعید
 اولماز والله اعلم بالصواب انتهى
 اما مسئله **تکوین** ده امام ابو منصور
 ماتریدینک تکوین مبدأ ایجاد در نفس
 ایجاد دکلدر دیدی که ذهنه نسبت ایله در
 زیر آنکوین اعتم ایجاد اخصد در و تغایر
 ذهنی ظاهر در و ابو الحسن اشعری
 نفس ایجاد در دیدی که خارجه نسبت ایله در

انتهى كلامه داود
 افندی
 رحمه الله
 مع

ذیرا

ذیرا اعلم خارجه وجودی انحق اخصک
 ضمتد بولسوب بر آخر وجود خارجه سی
 اولد یغنی بدیهیدر و علی التقدیرین
 اعتم اخصه مبدأ اولق متفق علیه در
 ماتریدینک تکوین صفت حقیقه در
 یعنی خارجه یدی صفات کی با کفعل
 موجوده در **والله عظیم الشانک** ذایتله
 حقیقه قائمه در دیدی که مکوناتک
 وجودینه نظر ایله در اشعری اعتباریه
 عند العقل دیدی که مغیر در **والله عظیم**
الشانک ذایتله اعتبار قائمه در دیدی که
 مکوناتک وجودندن قطع نظر اولسنه ینه
 ذایتله اعتبار قائمه در و ذات اول صفت
 ایله بالا اعتبار متصف در دیدی که اولور
 ذیرا اصل اصول ماتریدی اولان امام اعظم

حضرتی فقه اکبرند و الله خالق قبل ان
يخلق الخلق بيورمشدر امامك بوكله مند
مرادی خلقدن اول خالق اولسی بکلا عباد
اولد یغند شبهه یوقدر پس بو تقدیرجه
مسئله اختلافیه اولماز بلکه اتفاقیه
اولور **واما مسئله** صفاتده ماتریدینک
سمع ایله بصرفتلی متمیزا صفتان
حقیقتان دیرلر دیدیکی مفهوملی حیثیتی
ایله در اشعرینک علمه مندرج سمع
مسموعاتده وبصر مبصراته علمه عبادتدر
دیدیکی وجود لر حیثیتی ایله در پس بو
تقدیرجه مسئله اختلافی اولماز بلکه
اتفاقی اولور زیرا مفهوملی حیثیتی
ایله تنایرلی وجود لری حیثیتی ایله
اتحاد لری و جملة سی بر ذات واحد ایله

قیاملی

قیاملی متفق علیه در **وسمع وبصر**
واجب الوجود ده احساس معناسنه
اولیوب علم معناسنه اولد یغند کسکه
نراحی یوقدر **واما مسئله وجود** ده
ماترینک وجود ذات واجبک اوزرینه
زیاده در دیدیکی ینه مفهوم لری
ذهنده تنایرلی حیثیتی ایله در و صفت
اعتباریه در دیدیکی صفت وجودک بر اثر
متعلق یوقدر که صفت فعلیه اوله
اولی یجق البتة اعتباریه اولور لکن
اعتباریه اولسی ذاتیه اولغه منافی
دکلدر **واشعرینک** وجود واجبک بلکه
ممکنک عینی در دیدیکی خارجه تحققلری
حیثیتی ایله در و ممکنک تناولی وجود
مطلقده اشتراک لری حیثیتی ایله در

وجود

پس بوقدر برجه مسئله اختلافی
 دیمک وجهی بوقدر بلکه اتفاقا قدر
 و اما صفات ذاتیه ده مائتینک
 صفات ذاتک غیریدر دیدیکی نیه من حیث
 المفهوم در لکن ذاتن منفک اولماز
 دیدیکی من حیث الوجود در **واشعرینک**
 لا عین ولا غیردر دیدیکی من حیث المفهوم
 لا عین در ومن حیث الوجود لا غیردر
 دیمک اولور **پس** بویله اولحق اختلاف
 انحق لفظی بولنور معناده مائتیدی
 و اشعری و حکما و بلکه مذاهب
 سائر اصحابی متفقند در **و اما افعال الله**
 مائتینک افعال الله تعالی مقلله بالاخر
 یعنی بمصالح العباد تغضرا و کما دیدیکی
 عبادک مصالح دنیوییه لری که از افعاله

افعال الله

وسائر منافع دنیوییه لری اولوات
 مصالح ایله معطلدردیمک اولور
 اشعرینک معطل بمصالح العباد دکلدر
 دیدیکی مصالح اخروییه لری ایله معطل
 دکلدر دیمک اولور **پس** بویله اولحق
 نزاع لفظی در معناده نزاع بوقدر و غرض
 جرح الشیخ الی نفسه معنای سنه اولیوب
 مجرد مقصود معنای سنه اولدیغی کتب
 لغوییه ده مسطور و مقید در مصالح
 عباد ایله معطل دیمه نک دلیلی مخلوقاتک
 از ذاتی علی الخالق اولدیغی نص قرآنی
 ایله ثابت اولوب **وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ**
إِلَّا عَلَى اللَّهِ رِزْقُهَا بیورلشدر یعنی
 ارضیه یورین مخلوقاتک رزقی انحق
 خالق لری اولور لان الله عظیم الشان متعهد در

دیمکدز چونکه از ذاق مخلوقاته لاجل
الایصال عهدہ الله تعالی ترزیق فعلیته
علت اولمشدر ترزیق فعلی معلل
بمصالح العباد اولدیغی ظاهر در سائر
افعال الله دخی عبادک مصالح دینوتیسنده
بوشا قیاس اولنور **اما** عبادک مصالح
اخرویته سی که ایمان و ثواب مثلکومصلح
عهدہ الله ده دیکدر عبادک کسبک
عندہ الله عظیم الشان خلق ایدر
کرچه از ذاق دخی غالباً کسبه متوقفه
لکن توکل نام ایله متوجه الی الله
اولان قوللرینک از ذاقنی بلا کسب خلق
ایدوب ایصال ایلمسی جائز و واقعدر
حتی بطن حجر ده متکون دوده ناک اغزند
وردق اخضر بولندیغی عجایبات دینادک

اولدیغین

اولدیغین بعضی اصحاب تواریخ تحریر ایلمشدر
واما مسئله احکام الله ده ماتریدینک
حسن و قبح عقیددر یعنی انکرا ذالک
ویا خود صفتلرند حسنی و یا خود قبحی
اقتضایدیحی شیلر عقلا ادراک اولنمی
شانلرنددر بداهة و یا کسبایدیکی
غالبه بناءدر زیرا اکثرینی عقل
مدرکدر لکن بعضی ادراکه قاصر در
بلکه صوم و زکوة و میدان معرکده
و آروپ شهید اولمق مثلکوا حکما مک
حسنی ادراک ایدوب قبول ایلمن
بلکه ایبا ایدر ذنا و سرقه مثلکوا حکما مک
قبحی ادراک ایدوب ایبا ایلمن بلکه
نفسنه تبعیت ایله طلب و قبول ایلمن
شرح شریفک حکمندن صکره جمله سین

احکام الله

اوداك و قبول ايدرديمك اولور **اشعريك**
جمله سی شرعیدر آنلرك ذاتلرنده و یا خود
صفتلرنده حسنی و یا خود قبحی اقتضا
اید در شیلر یوقدر بلکه امرایله حسن
ونهی ایله قبیح اولور لر دیدکی حسن
وقبحك خفا و ظهور لرینه بناء در زیر
احكامك ذات و صفتلرنده هر نه قدر
حسن و قبحی اقتضا اید در شیلر و آرایه
دخی جمله سی عقل عند نده ظاهر
دكلدر بلکه بعضیسی خفیدر لکن
شرع شریفك حکمندن صکره جمله سی
ظاهر اولور عقل قبول ایدیمك حسنی
وقبحی عقله نسبت ایلمکدن مظهر
اولان شرع شریفه نسبت ایلمك اولی
وانسیدردیمك اولور **پس** یوقدیرجه

اختلاف

اختیار جزئی

اختلاف مرتفع و اتفاق ثابت اولور **واما**
مسئله اختیار جزئی ده ماتریدیمك اختیار
جزئی عبادك امور اعتباریه حقیقه لریدر
ذیر نفوس ناطقه نك مثلاً میسول قوتیه
و توجه تاملیدر و موجود ایله معدوم
بیننده برواسطه در اصلا مخلوق
اولمق شاتندن دكلدر عباد آنحق مختار لدر
دیدکی اختیارك آنحق معنای مصدریستنه
نسبت ایله در زیر معنای مصدر
فاعل ایله مفعول بیننده بر امر نسبی در
بنفسه خارجه موجود دكلدر و اشکا
خلق دخی تعلق ایلمز اولور **اشعريك**
امور موجوده حقیقه لریدر **والله** عظیم
الشان آنلرك دخی خالقیدر افعالك
خالق اولدیفی کی دیدکی اختیارك حاصل

بالمصدر معناه نسبت ايله در زیر
حاصل بالمصدر خارج موجود و مخلوق در
دیمك اولور پس احدهما آخره اعتباری
ایله قولین دیمیه جك معناه اختلاف
اولماز بلكه لفظه اولور اما مسئله
اعراضه ماتریدی اعراض یکی قسم در
بررسی قاعده در الوان کی و بررسی غیر
قاعده در اصوات کی دیدیکی محللینه
نسبت ايله در زیر الوان محللر ضمنه
تحقق ایدوب قرار ایدر لکن اصوات
شیدینك عدمه سی سببی ايله تحقق
ایدر انجق خارج تحقق اید جك بر
محلی اولمفله قرار ایلدیمك اولور
انصرینك اعراض بر قسم در غیر قاعده در
دیدیکی اعراضك نفسانینه نسبت

ایله در محللرندن قطع نظر اولندقدن البته
غیر قاعده اولور بنفسه غیر قاعده در
دیمك اولیحق اختلاف مرتفع اولور
واما مسئله شاهق جبله قلات
کمسنه ماتریدینك حکما مسلماندر
واهل جنتند در دیدیکی اسلامك حقیقه
تحقیقی شرائطین اجرا ايله اولدیغین
و حکما تحقیقی ایمان ايله بله بولندیغین
بیاندر و کفر سوبیلدی ایسه یا خود
کفر اعتقاد ایتدی ایسه دیدیکی عقل
ایله ادراکی ممکن اوله اعتقاد یافت
ادراک و جزم و قبول ایلدکن صکره
لسانی ايله انکار و یا خود خالفن اعتقاد
ایتدی ایسه دیمك اولور یوقسه
علی شرعه توقف ایدن اعتقاد یافتنه

انکار و اعتقاد خلاف معناسند و کلام
زیرا اشکاصیت شرع و اصل اولدی
و شرعاً دان استفاده علم ایلدی قبل
العلم انکار تحقیق ایلر که کفر اوله
و اقرار دخی تحقیق ایلر که ایمان اوله
و شرعاً موجب ایلر اشکاء اعتقاد
و عمل واجب اولماز بومعنی الله تعالی
قرآن کریمده **مَا كُنَّا مَعَكُمْ حَتَّى**
تَبْعَتْ رَسُولًا قول شریفی مؤید در اگر
بویات شریفه ده اولان رسولدن
مراد عقلا ردینلور ایسه جواب
و یریلور که تبلیغ ایلر مبلغ و ناسدن
عذری مسقط اولان رسولد عقل
بشر ایسه جمیع احکامی ادرالایدن که
صاحبه تبلیغ ایلنوب عذری استقامت

ایله و حقیقه کافر در اگر کفر سوبلر ایسه
ویا خود کفر اعتقاد ایتدی ایسه دیدیکی
کفرک حقیقه تحقیق مطلقاً کفر سوبلرک
ایله و یا خود کفر اعتقاد ایتدی ایله حاصل
اولد یغین بیاندر کمن شاهق جیلر
قلان کسینه نک حقیقه علی الاطلاق
اولماز بلکه بالاده بیان اولندیغی وجه
ایله انکار و یا خود خلافی اعتقاد
ایتدی ایسه دیمک اولور **و انشعربک**
ایکی حالده معذور در دیدیکی علی شرعه
متوقف اولان اعتقاد یاتده در دیمک
اولیحق نزاع لفظی اولدیغنده اشتباه قالماز
و اما مسئلة استحقاق حمد و
ماتریدینک عید فاعل مختار اولدیغندن
حمد فی الجملة مستحق اولور بالجمله

مستحق آنچه الله تعالى در فعلی خالق
اولد یغندن دیدیکی عبد اختیار جزئی
صرف ایله بر فعله اقدام ایدر ایینه الله
تعالی اول فعلی خلق ایدر اگر اول فعل
باعث مدح اولور ایینه عبد کند ندن
صدوری سببی ایله فی الجملة مدوح اولور
فعلی کاسب اولدیغی ایچون الله تعالی
بالجملة مدوح اولور فعلی خالق اولدیغی
ایچون اگر اول فعل باعث ذم اولور
ایینه عبد کند ندن صدوری سببی ایله
بالجملة مذموم اولور فعلی کاسب اولدیغی
ایچون و اختیاری ایله فعل مذمومه اقدام
ایلدیکی ایچون الله تعالی ینه بالجملة مدوح
اولور زیرا خلق عبدك اختیار ایله اقدامه
و کسب ینه ترتب ایدر خالق هر حاله مدوح

طالبك مطلوبی و بر دیگری ایچون دیمک اولور
بهر حکم اشعری عند نده دخی وجه
مشروح اوزره اولمق کرکدر لکن
عبارتده واقع عبد فاعل مجبور اصلا
حمد استحقاقی اولماز دیمک اشعری
قولی دکلدر بلکه جبرییه قولیدر اشعری
عند نده اولان جبر متوسطدر جبر
متوسط ایله قول اختیار جزئی ایله قوله
زیر اجبر تام اولیحق عبد دن اختیار
کلیا منسلب اولمق اقتضایدر جبر کلیا
صرف نفع اولیحق اختیار تام اولمق اقتضایدر
عبد ده اختیار تام اولدیغنه برکسنده
ذاهب اولمادی جبر متوسط اولیحق
اختیار جزئی ثابت اولور **پس** بوقیدرجه
عبد اختیار جزئی سین صرف و فعله

اقدام ایله حکم ماتریدی قولنده بیان
 اولندیغی وجه اوزده اولور بینهماده نزاع
 لفظی اولوب خلافیتی تحقیق ایلر **وامتا**
 مسئله سعید و شقی ده ماترید بیک سعید
 شقی و شقی سعید اولور دیککی لوح محفوظه
 نظر ایله در بومعنیانی الله تعالی نیک
 قرآن کریمده **بِمَحْوِ اللَّهِ مَآثٍ أَنِ يَنْفَعُ عِندَهُ**
أَمْرٌ أَلَيْسَ فِي شَرَفٍ افاده ایدر **اشعر نیک**
 سعید شقی و شقی سعید اولما ذ دیککی
 علم الله تعالی به نظر ایله در بومعنیانی
 رسول اکرم صلی الله تعالی علیه وسلم
 حضرت تلر نیک **السعید سعید فی بطن امه**
والشقی شقی فی بطن امه حدیث شریفی افاده
 ایدر **ایس** احدهما آخرک نظر ایله دیککی محله
 نظر ایله آخرک قولن دیککی مسائلت

سعید و شقی

جمله

جمله سننه نزاع لفظی اولوب معنای سننه
 نزاع یوقدر زیر آوا مابین محترمین
 حضرت تلر نیک ایکسی دخی عقاید اهل
 سننه اما ملر در و اهل سنتک مقتدره
 قواعد عقاید اهل سننه لفظی
 ومعنی نزاع لری چندان مناسب کورلن
 ایکسنتک دخی عقاید لری علی الحق در
 نزاع یا لکن لفظی اولیحق مانع دکلدر
 ووجدت مسائل الاختلاف ایضاً علی
 هذا المنوال منسوبة الى الفاضل ابن
 کمال ونصها **ایمان** ان الشيخ ابا الحسن
 الاشعری رحمه الله تعالی علیه امان
 اهل السنة ومقدمهم ثم الشيخ ابو
 منصور الماتریدی رحمه الله تعالی علیه
 فان اصحاب الشافعی رحمه الله تعالی علیه

بالمری
 مسائل الاختلاف
 کلام ابن کمال

تابعون للاشعري في الاصول وللشافعي
 في الفروع واصحاب ابى حنيفة رضي الله عنه
 تابعون للشيخ ابى المنصور الماتريدي
 في الاصول ولا بى حنيفة في الفروع كذا
 افادنا بعض مشايخنا ولا نزاع بين الشيخين
 في الاصول واتباعهما الا في اثني عشر مسألة الاولى
 قال الماتريدي التكوين صفة قائمة بذاته
 تعالى بجميع صفاته وهي غير المكنوت
 وتتعلق بالمكنون من العالم وكل جزء منه
 في وقت وجودها كما ان ارادة الله تعالى
 ازلية تتعلق بالمرادات في وقت وجودها
 وكذا قدرته تعالى ازلية تتعلق بالمقدورات
 وقال الاشعري انها صفة حادثة غير
 قائمة بذاته وهي من الصفات الفعلية
 عنده لا من صفات الذات والصفات

في النزاع بينهما
 في اثني عشر مسألة

الفعلية

الفعلية عنده لا من صفات الذات والصفات
 الفعلية حادثة كلها كالتيكون والايحاء
 وتتعلق وجود العالم بخطاب كثر
 الثانية قال الماتريدي كلام الله تعالى
 ليس بمسموع وانه المسموع الدال عليه
 وقال الاشعري كلام الله تعالى مسموع
 كما هو المشهور من حكاية موسى عليه
 السلام وقال فورك المسموع عند
 قراءة القاري شيان صوت القاري
 وكلام الله تعالى وقال الباقلاني
 كلام الله تعالى غير مسموع على العادة
 الجارية ولكن يجوز ان يسمعه الله تعالى
 من يشاء من خلقه على خلاف العادة
 من غير واسطة الحروف والاصوات
 وقال ابو اسحق الاسفرائني ومن تابعه

ان كلام الله تعالى غير مسموع اصلا وهو
اختيار الشيخ ابو منصور الماتريدي
كذا في الهداية **الثالثة** قال الماتريدي
صانع العالم موصوف بالحكمة سواء
كانت الحكمة بمعنى العلم او بمعنى
الاحكام **وقال** الا شعري اذا كانت
الحكمة بمعنى العلم فهي صفة جاذبة
من قبيل التكوين لا توصف بها ذات
الباري **الرابعة** قال الماتريدي ان
الله تعالى مرید لجميع الكائنات جوهر
او عرضا طاعة او معصية الا ان
الطاعة تقع بارادة الله تعالى ومشيتته
وقضائه وقدره وصحته ورضائه وحمده
والمعصية تقع بمشيتته واداءته
وقضائه وقدره لا بمحبته ولا برضائه

ولا بآمره **وقال** الا شعري ان رضائه
ومحبته شاملة لجميع الكائنات كآرادة
الخامسة تكليف ما لا يطاق غير
جائز عند الماتريدي وتحميل ما يطاق
جائز وكلاهما جائزان عند الا شعري
السادسة قال الماتريدي بعض الاحكام
المتعلقة بالتكليف معلوم بالعقل
لان العقل آلة يدرك بها حسن بعض
الاشياء وقبحها ويدرك وجوب
الايمان وشكر المنعم وان المعرفة والموجب
هو الله تعالى لكن بواسطة كما ان
الرسول معرف الوجوب والموجب
الحقيقي هو الله تعالى لكن بواسطة
الرسول صلى الله تعالى عليه وسلم
حتى قال ابو حنيفة رحمة الله تعالى عليه

لا عذر لذي عقل في الجهل بخالق له لا
من خلق السموات والارض ولو لم يبعث
الرسول صلى الله تعالى عليه وسلم
لوجب على الخلق معرفته بعقولهم
وقال الا شرعي لا يجب شئ ولا يحرم
الا بالشرع لا بالعقل وان كان
للعقل ادراك حسن بعض الاشياء
وقبحها **ف عند** الا شرعي جميع الاحكام
المتعلقة بالتكليف متعلقات بالسمع
السادسة قال المايرى قد يسعد الشقي
ويشقى السعيد **وقال** الا شرعي لا اعتبار
بالسعادة والشقاوة الا عند الخاتمة
والعاقبة **الثامنة** قال المايرى العفو
عن الكفر ليس مجازن عند العقل **وقال**
الا شرعي يجوز عقلا لا سمعا ولا سماعا

التاسعة قال المايرى قد يسعد المؤمن
في النار وتخلد الكافرين في الجنة لا
يجوز لا عقلا ولا سمعا **وعند** الا شرعي
يجوز عقلا واما سمعا فلا يجوز بالاتفاق
العاشر قال بعض المايرى بديهة الاسم المسمى
واحد **وقال** الا شرعي بالتغاير بينهما
وبين التسمية **ومنهم** من قسم الاقسام
فلا تلة اقسام قسم عيني وقسم غيري
قسم ليس عينا ولا غيرا **والا اتفاق** على ان
التسمية غيرهما وهي ما قامت بالمسمى
كذا في بداية الكلام **الحادية عشر**
قال المايرى الذكوة شرط النبوة حتى
لا يجوز ان تكون الا نبييا **وقال** الا شرعي
ليست الذكوة شرطها والا نبييا
كذا في بداية الكلام **الثانية عشر** قال

الماتريدي فعل العباد يسمى كسباً لا خلقاً
 وفعل الحق يسمى خلقاً لا كسباً والفعل
 متناول لهما **وقال** لا شعري الفعل
 عبادة عن الإيجاد وكسب العبد يسمى
 فعلاً بالمجاز **وقبل** ما يجوز تفرد القادر
 به فهو خلقه وما لا يجوز تفرد القادر
 به فهو كسبه انتهى كلام ابن الصكمال
اقول وبالله التوفيق **أما المسئلة الأولى**
 فالتكوين جثمان أحدهما المبدئية
 والآخرى الفعلية **اعتبه** الماتريدي
 جهة المبدئية فاسند إلى المكون
واعتبه إلا شعري جهة الفعلية
 واسند إلى المكون فالاعتبار أن
 متغيران والنزاع لفظي **وأما المسئلة**
الثانية فاراد الماتريدي بقوله كلام

انتهى كلام ابن الصكمال
 رحمه الله

الله تعالى ليس بسموع كلام الله النفس
واراد إلا شعري بقوله مسموع كلام الله
 اللفظي فجثمان القولين متغيران والنزاع
 لفظي **وأما المسئلة الثالثة** فاراد الماتريدي
 اتصافه تعالى بالعلم بالفعل وبالاحكام
 بالفعل وبالا اعتبار لانه تعالى حاكم قبل
 ان يحكم **واراد** إلا شعري اتصافه تعالى
 بالعلم فقط لانه اصل الاحكام ولم يعتبر
 فروعه نشأته حدوث **والماتريدي**
 لم ينظر جهة حدوثه بل نظر إلى نفس الحكم
 والحكم صاء رعن الحاكم والحاكم متصف
 بعنوانه قبل الحكم بالا اعتبار وبعد الحكم
 بالفعل **والإشعري** نفى اتصافه تعالى
 من جهة حدوث الاحكام **والماتريدي**
 اثبت الاتصاف من جهة نفس الحكم

بالاحكام

فالجبهة متغايرة ولا نزاع **واعلم** ان الاحكام
ان كان بفتح الهمزة على انة جمع حكم فالامر
على ما ذكرناه وان كان بكسر الهمزة
مصدرا لحكم الشيء اتقنه وجعله موافقا
للحكمة فيكون دخلا في التكوين والقول
فيه كما قدمناه في التكوين فارجع اليه
واما المسئلة الرابعة فاراد الما تريد
عدم الرضاء والمحبة في المعصية لكونها
مخالفة لنهي الظاهري **واراد** الا شعري
وجود الرضاء والمحبة في جميع الكائنات
لكونها موافقة لعلمه الازلي فالجبهة
متغايرة والنزاع لفظي **واما المسئلة الخامسة**
فاراد الما تريد بالتكليف بما لا يطاق
التكليف العلمي لا متناع المخالفة فيه **و**
اراد الا شعري التكليف الامر لا مكان

المخالفة

المخالفة حتى كلف الله تعالى ابا جهل بالتكليف
الامر فخالف تكليفه الامر لا مكان المخالفة
ولو كلفه بتكليفه العلمي لم تكن المخالفة له
فالمراد ان متغايران والنزاع لفظي **واما المسئلة**
السادسة فاراد الما تريد بمعلومية الاحكام
المتعلقة بالتكليف بالعقل ما يمكن ادراكه
بالفعل منها **واراد** الا شعري بقوله لا يجب
شيء الا بالشرع لا بالعقل ما يتوقف عليه
على الشرع فجعلها المراد من متغايران والنزاع
لفظي **واما المسئلة السابعة** فاراد الما تريد
بجواز سعادة الشقي وشقاوة السعيد بالنظر
الى اللوح المحفوظ **واراد** الا شعري بعدم
جوازها بالنظر الى علم الله الازلي فجعله النظر
متغايرة والنزاع لفظي **واما المسئلة الثامنة**
فاراد الما تريد بعدم جواز عفو كفر ما وجب

الايمان بر مجرد ادراك العقل كوجود صانع
العالم ووجدته مثلاً كمن نشاء في شاهق الجبل
ولم يصل اليه صوت الشرع ونظر الى المصنوع
واستدل بها على وجود صانعها ثم انكر وكفر
فلا يجوز عفو الله تعالى عن هذا الكفر عقلاً
لانه ليس بمعذور في احكام العقل **واراد**
الاشعري بجواز عفو الكفر عقلاً جواز عفو
كفر ما يتوقف علمه على الشرع كتحليل الحرام
وتحريم الحلال مثلاً قال رجل المناشي في شاهق
الجبل اذ حلل الحرام وحرّم الحلال يجوز عفو الله
تعالى عنه لان علم الحلال والحرام يتوقف
على الشرع وانه معذور في احكام الشرع قوله
عقلاً يعني ان الحكم بجواز عفو عقلي لان
الايمان والكفر في حقه عقليان وقوله لا سمعاً
يعني ان الحكم بجواز عفو غير سمعي لان ايمانه

وكفره

29
وكفره غير سمعيين فجهة الجواز متغايرة والنزاع
لفظي **واما المسئلة التاسعة** فاراد الماتريدي
بعدم جواز خلود المؤمنين في النار عقلاً
وسمعاً **اما** عقلاً فلان علة الخلود في النار
الكفر فانقضاء العلة يستلزم انتفاء المعلول
واما سمعاً فلقوله عليه السلام يخرج من
النار من كان في قلبه مثقال ذرة من الايمان
واراد بعدم جواز خلود الكافر في الجنة لو فرض
دخوله لان علة الخلود في الجنة الايمان وانتفاء
العلة يستلزم انتفاء المعلول **واما** سمعاً
فلقوله عليه السلام في حديث طويل ذكر
فيه شفاعته ابراهيم عليه السلام لابيه
يوم القيمة فيقول الله تعالى اني حرمت الجنة
على الكافرين فاذا لم يخرجوا فخلوا فكيف يجوز
خلوده **واراد** الاشعري بجواز الخلود الجواز

العقلي فقط بانه لم لا يجوز ان تكون علة الخلود
غير الإيمان والكفر وتكون غير مشعور بها
فحينئذ لا يرتفع الجواز العقلي **ولما** سمعنا
فلا لأن عدم جواز الخلود فيهما مقطوع
بالسمعنا فاعتبار علة الخلود في جواز وعدم
جواز متغير والنزاع لفظي **ولما** المسئلة
العاشرة فاراد الماتريدي بالتحاد الإلهي
والمسمى من حيث الوجود لأن الإله لا يوجد
بدون المسمى في الخارج **واراد** الأشعري
بتغيرهما من حيث المفهوم لأن مفهومهما
متغيران في الذهن فالاعتباران متغيران
والنزاع لفظي **ولما** المسئلة الحادية عشر
فاراد الماتريدي بقوله ان الذكورية شرط
النبوة حتى لا يجوز ان تكون الانثى بنسبة
النبوة الخاصة وهي مشروطة بالذكورية

والتحدي

والتحدي **واراد** الأشعري بقوله ان الذكورية
ليست بشرط والانوثية لا تنافيها النبوة
العامة كنبوة من يوحى اليه في حق نفسه فقط
وهي ليست مشروطة بالذكورية والتحدي
بل تكون بالذكورية والانوثية وبغير التحدي
حتى قال بعض العلماء بنبوة مريم ام عيسى عليه
السلام فجهتان القول باشتراط الذكورية
وبعدم اشتراطها متغيران والنزاع لفظي
ولما المسئلة الثانية عشر فاراد الماتريدي
بقوله فعل العباد يسمى كسبا فعل القلب
الذي هو الميل والاقدام ويسمونه الاختيار
الجزئي لانه لا يدخل للعبد في إيجاد الفعل في
الخارج وإنما كسبه هو الميل والاقدام واختيار
الجزئي ومناط الثواب والعقاب **ويقول** لا خلقا
عدم جواز تسمية فعل العبد خلقا لان الخلق

إيجاد الفعل في الخارج وهو ليس بمقدور للعبد
وتقوله وفعل الله تعالى يسمى خلقاً فعل الله
 الذي هو إيجاد الشيء في الخارج **وتقوله** لا كسباً
 عدم جواز تسمية فعل الله كسباً لأن الكسب
 بحر الشيء إلى نفسه والله تعالى منزّه عنه **وتقوله**
 والفعل متناول لهما أن الفعل من حيث الفعلية
 يتناول الخلق بالحقيقة والكسب بالمجاز **و**
هو قول الأشعري والفعل عبارة عن إيجاد
 وكسب العبد يسمى فعلاً بالمجاز فيجوز القولين
 واحد لا اختلاف في اللفظ والمعنى **والحمد لله**
 الذي هدانا إلى التوفيق بين أقوال هذين الإمامين
 المعتمدين باعتقادي لوحدة ذاته واتصافه
 بصفات الألوهية **والصلوة والسلام على رسوله**
 الذي ارشدنا للشرع القويم **وعلى آله واصحابه**
 الذين سلكوا إلى طريقه المستقيم **، ، ،**